

Harald Nielsen

Det Danske Missionsselskabs Historie 1821-1985. Bind 1 *Frygt ikke! Troe ikkun!*, Bind 2 *Mission i en forandret verden*. København: Danmission, 2019, (appendikser og personregister, 333 + 304 sider).

Dette tobindsværk er en fremstilling af Det Danske Missionsselskabs (DMS) historie fra grundlæggelsen i 1821 til 1985, og helhedsfremstillingen udfylder en lakune i forskningen. For selvom en række markante kirke- og missionshistoriske værker har behandlet udvalgte dele af dansk missionshistorie, er der ikke siden 1935 skrevet nogen større helhedsorienteret fremstilling af dansk missionshistorie, her repræsenteret gennem DMS. Santalmissionen som fusionerede med DMS til Danmission i 2000 har været grundigt dækket af danske og norske missionshistorikere, men det har ikke tidligere været klart, at DMS og Indre Mission (IM) igennem mange år ydede faste bidrag til santalmission.

Det Danske Missionsselskab blev etableret i 1821, men Harald Nielsen griber, som ret og rimeligt er, tilbage til den statslige mission til grønlændere (inuit), indere og afrikanere fra begyndelsen af det 18. århundrede. Selvom der var korte missionsperioder i Grønland og på Guldkysten, var selskabets missionsmark i den første lange årrække begrænset, fordi staten – her Missionskollegiet – var tøvende med at overlade missionsområder til den statskirkelige men uafhængige vækkelsesbevægelse DMS. Bestyrelsen søgte stadig samarbejde med staten og udstedte løfter, som ville beslaglægge økonomiske midler, så den var tilbageholdende med at binde sig til andre faste udgifter. Derfor kunne vakte, der ønskede at blive udsendt som missionærer, godt nok få økonomisk støtte, men blev sjældent egentligt ansatte. En mission i Smyrna i Lilleasien startede omkring 1842 men måtte indstilles i 1847. Det var nok (I: 134) først fra 1863 at DMS fik sin første selvstændige missionsmark, nemlig i Indien. Det skete med ansættelsen af en tysk missionær, der insisterede på, at man ikke kunne acceptere kasteskel indenfor den kristne kirke.

Fra den sidste del af 1800-tallet og indtil den anden verdenskrig voksede antallet af udsendte missionærer til Indien og Kina (især Manchuriet), og efter krigen kom nye områder til i det sydlige Arabien, Afrika og Japan. Nogle gange skete det, når allerede etablerede kristne missioner blev optaget, andre gange som resultatet af henvendelser fra lokale kirker. Efter anden verdenskrig var der ofte et stærkt engagement i udviklingsarbejde. DMS oplevede sin "guldalder" (II: 272) fra 1898 til 1920 med omkring 100 udsendte ansatte i 1920 (I: 311); fra 1950 falder antallet af missionærer til omkring 40 i 1980 (II: 268).

Et gennemgående tema i værket er, om formålet med mission er at etablere nye uafhængige kirker. I international protestantisk mission blev tre-selv-principperne (selvudbredelse, selvunderhold og selvstyre) formelt etablerede i 1850'erne, principper som DMS allerede vægtede højt i 1837

(I: 73-75). Det var dog først, da omvendte kristne blev stadig mere kritiske overfor de vestlige kirkers indbyrdes kampe med hinanden, at de lokale kirker trin for trin blev etablerede og endelig fik magten. I Indiens og Kinas tilfælde skete en langsommelig selvstændiggørelse af kirkerne siden omkring Første Verdenskrig. DMS ønskede begge steder at fastholde kontrollen i København, subsidiært hos de udsendte missionærer, som man ønskede skulle stå over de omvendte kristne. Man kan overveje, om dette også ligger bag den senere historie, hvor de evangelisk-lutherske kirker i Indien, som udsprang af Trankebar-missionen og DMS, har undladt at tilslutte sig de større økumenisk orienterede protestantiske kirker i landet. I Kina fandt selvstændiggørelsen først sted grundet den tvingende situation ved Anden Verdenskrigs afslutning.

Under den paternalistiske kontrol med de omvendte på missionsmarkerne har der ligget en meget stærkt formuleret modsætning, som Nielsen dokumenterer i diskussionen af niveaudelingen imellem europæiske og indiske ansatte (II: 16). Der opstod således i perioder udbrydermissioner, som ønskede at fremme ligestilling af de indiske ansatte (II: 32-51) eller samarbejde med den nationale bevægelse (II: 13-20). Efter selvstændigheden kom det til et opgør med tidligere kolonial tankegang, hvilket Kai Baagø indledte fra sin stilling som professor ved Bangalore Theological College i Indien i slutningen af 1950'erne. Baagøs kritik af de kristne missioners underliggende kolonialistiske tilgang endte dengang med nederlag, og Baagø søgte anden ansættelse (II: 208-213).

Store dele af DMS's historie har udspillet sig i Danmark, og denne historie behandles grundigt. Fra begyndelsen søgte DMS at omfatte hele den danske kirke med dens tre kirkelige retninger, som udkrystalliseredes stadig stærkere fra midten af det 19. århundrede: de missionske/IM, grundtvigianerne og "den tredje retning", men missionsfolkene, dygtigt orkestreret af Vilhelm Beck, opnåede stadig mere kontrol indtil den endelige succes i 1898 (I: 227-239).

Der havde som nævnt allerede været dansk statskirkelig mission til ikke-kristne i mere end ét århundrede, da DMS blev etableret på baggrund af vækkelseskristendommen; og de forskellige positioner kom da også til debat i DMS og de andre samtidige missionselskaber. Skal man døbe først og siden omvende de døbte til den rette tro på kristendommen, eller skal folk være omvendte troende inden dåben? Det sidste synspunkt blev angrebet for at være ren baptism, hvorimod det andet synspunkt blev angrebet for at medføre, at missionærerne stillede de nyomvendte materielle gevinster i udsigt for at lade sig døbe (riskristne). Både det senere Indre Mission (IM) og langt de fleste grundtvigianere mente, at dåben var en forudsætning for overhovedet at komme til troen – med de problemer det så rejste for de døbtes motiver (I: 223-227). Nielsen fremhæver, at Vilhelm Becks dåbsteologi rummede "et ufravigeligt krav om, at først måtte missionæren døbe, derpå skulle han lære. Det var missions- og dåbsbefalingens rækkefølge, og det var også den

orden, hvori apostlene virkede.” (I: 226). Blandt missionerne var Løventhals (grundtvigianske) mission stort set undtagelsen (I: 166-169; I: 214-217). Ja, N.F.S. Grundtvig selv mente i mange år at det slet ikke var missionstid (se I:78-81), indtil han gradvis ændrede syn frem imod 1865 (I: 156-160). Udenfor DMS havde Børresen og Skrefsrud stor fremgang med deres mission til santalerne i Indien, og selvom DMS afviste at ansætte dem, så ydede DMS såvel som Indre Mission i lange perioder faste bidrag til deres mission.

Kvinder udgør et særligt tema, for DMS ønskede længe at missionærer skulle udsendes ugifte, og de kunne først efter års arbejde få tilladelse til at gifte sig (I: 260-264). Først sent kunne kvinder optræde selvstændigt i DMS-regi (I: 296-300). Andre forskere har undertiden diskuteret, om missionen gav kvinder særlige muligheder for at udfolde sig, således at de var motiverede af et personligt frigørelsesmotiv. Her anskues kvindernes optagelse i missionen hovedsageligt som en konsekvens af den generelle frigørelse i det danske samfund. Dette er et tema, som Nielsen tydeligvis er klar over, eftersom han afslutningsvis peger på, at kvinderne i missionen fortjener særlig undersøgelse (II: 276-278). Han peger her også på muligheden for at adressere de store linjer i missionshistorien ved at undersøge, om den indiske mission fokuseret på lavkastefolk på landet overfor den kinesiske mission til middelklassefolk i byer har haft betydning for kristendommens generelle udbredelse i de forskellige områder. Dette er emner, der lægger op til debat i missionsselskaberne.

Værket slutter i 1985, således at det ikke berører de år hvor Harald Nielsen selv var generalsekretær for DMS (1996-2002), herunder fusionen med Dansk Santalmission og grundlæggelsen af Danmission i 2000. Det er fornuftigt at holde sin egen ledelsesperiode udenfor den historiske fremstilling, men den succesfulde forandring af DMS og Danmissions forandring siden 2000 hen imod religionsdialog kommer dermed ikke med; og læseren kan tro, at det hele ender med den nedgang i aktiviteter som man ser i tiden op imod 1985.

Dette betydningsfulde værk dækker tiden fra de tidlige protestantiske missioner under forskellige kolonimagter til missionernes søgen efter ny relevans i tiden efter kolonialismens afvikling efter Anden Verdenskrig. Det er en imponerende sammenfatning af Harald Nielsens omfattende arbejde med vækkelser og mission i Danmark. Værket bygger hele vejen igennem på tætte læsninger af mødereferater og tilgængelige privatkorrespondancer med rig inddragelse af prædikener og trykte kilder. Det er læsninger, der på overbevisende måder tillader Nielsen at revidere tidligere analyser af historien (nogle få er fremhævede II: 271-277). De mange tætte læsninger af forløbet tillader ovenikøbet ofte Nielsen at identificere de unavngivne personer bag de teologiske positioner, som bliver debatteret i referater og prædikener.